

Raluca Zamfirescu (Efîmița) și Dem. Rădulescu (Conu Leonida).

PAUL ANGHEL

BIBANU

ÎN

„CONU LEONIDA“

Repar o nedreptate: în urmă cu o vreme, scriind despre *Năpasta* pe scena Naționalului, am omis să însemn măcar un cu-

vint despre Conu Leonida, în actuala versiune datorată tot lui Ion Cojar.

Trebuie să recunosc că cele două spectacole, legate aproape silnic sub acoperișul unei singure serii, te obligă la o tranziție de sentiment atât de șocantă încât echivalează cu o fractură. Sînt doi Caragiale, unul al navelor fantastice și al *Năpastei*, celălalt al *Momentelor* și comediilor, și nu e vina nimănui că în realitate au fost tot doi, avers și revers al unei singure medalii. (Cu Gogol nu s-a întîmplat altfel; *Serile în sat la Dikanka* sînt altceva decît *Revizorul*). Nu trebuie, deci, să-i căutăm nod în papură lui Cojar, nici lui Caragiale, dar nodul rămîne nod și se așază, cu toate consecințele — a se vedea cronicile — între cele două tipuri de scenă și de spectacol.

Cine e Conu Leonida se știa, cine e Bibanu se știe de mai puțină vreme și de la aceasta vreau să porneș. Un actor de comedie e un fenomen cu totul și cu totul rar. Risul nu se obține ușor. Mecanismele care îl provoacă (oricît ar fi fost de subtil explorate, de la Bergson înceoace) rămîn enigmatice, curioase, paradoxale, ca și agentul exterior — faptul sau tipul comic — care le pune în mișcare, cu acțiunea lui pe cît de derutantă pe atît de inanalizabilă. Emoția comică este, de asemenea, de cu totul alt tip, chiar dacă un singur perete, foarte transparent, desparte risul de lacrimi și risul cu lacrimi. Claviatura efectului comic este și ea uluitoare, bufonul, clovnescul, mecanicul, parodiceul, mimicul, burlescul, satiricul, caricaturalul, funambulescul își dau mîna ca să închipuie altfel viața decît o știm, în esențialitatea ei fantastică. Este nemaipomenit cîte mijloace avem ca să îmblizim fiara vieții prin ris, și cît de rar recurgem la ele. Comedia e mai înțeleaptă decît drama, ea ne spune, cu prețul hohotului, că toate trec... Dar chestiunea risului e legată de chestiunea libertății și de aceea în epocile precedente ale umanității, epoci cu „puțină libertate“, autorii comici și actorii comici au fost rari. Comedia, uneori tragică, a fost jucată cu gelozie numai de cei de pe prima scenă a vieții, mulțimile avînd dreptul să ridă numai după lăsarea cortinei. Marx a scris despre acest fenomen, cuvinte foarte autorizate, un singur lucru nu se știa pe vremea lui: cînd devine prezentul trecut, ca să ne despărțim de el rîzînd.

În această lumină, cine e Conu Leonida? Un dobitoc care le știe pe toate, „un Nicolae Iorga pe de-andoaselea“, cum a spus magistral Bibanu la o întîlnire cu spectatorii, deci un „expert“ în istorie, politică, economie, comerț, poliție, presă, legi, într-un cuvînt, o enciclopedie în papuci și cu tichia pe cap. Dacă ar fi și escroc, el ar fi un tip molieresc, un doctor fără voie. Dacă ar fi un om de decizie, cum se spune

în timpurile moderne, el ar fi chaplinian, în timpurile *avant la lettre*, domeniul de care el ar răspunde fiind un haos pur. Gîndiți-vă numai ce s-ar întîmpla dacă s-ar aplica „legea de murături”. Debilitatea sau tăria farsei lui Caragiale ține de faptul că tipul se află la marginea vieții, dincoace sau dincolo de marele carnaval, într-o situație laterală de „raisonneur”. Tipul e „dulce” prin sublima lui inutilitate. Comedia lui e groasă, enormă, rar se spun atîtea imbecilități într-o singură frază (ce s-ar întîmpla pe lume dacă oamenii s-ar conduce după imbecilitățile lui!), rar ins mai fericit, mai satisfăcut pentru faptul că viața se potrivește de-a-ndoaselea cu înțelesurile pe care el i le atribuie. El este în fond identic cu nea Nae Ipingescu; el trage la loteria filosofică singurul loz ciști-gător („Ca tine, bobocule, mai rar...” „Cum le spui tu, halal!...”). Într-o ipostază feerică, dacă conu Leonida și-ar edita operele complete, antologia mondială a prostiei și-ar anexa o pagină fundamentală. Farsa e scurtă ca un banc: „din nimic, dintr-un nuș ce, din ceva, cineva (conu Leonida) intră la ipohondrie”, ca pînă la urmă, același personaj să recunoască, pe propria piele, teza „victoriei” sale filosofice, rezumată în aceleași cuvinte: „din nimic, dintr-un nuș ce...”. Coana Efimița, pendulînd între admirații și spaimă, reprezintă, de fapt, „imperium politic” al lui conu Leonida, singurul peste care acesta rămîne suveran.

Piesa s-a jucat în diferite epoci, fără mult succes. Interpretii n-au avut instinctul enormului, ci au redus, se pare, personajul principal la condiția obiectiv modestă, care este — atenție! — condiția de contrast. Dem Rădulescu-Bibanu, rupînd cu tradiția, a făcut strigător tocmă acest contrast esențial, care pune personajul în lumina bufonă, singura lumină reală. Cum e Bibanu în Conu Leonida? Un „Napoleon” într-o Sfîntă Elena cu două paturi, cu plăpumi și macat, un căpitan al lui „Galibaldi” ieșit la pensie, un „Bismark” urzind planuri „din cuțite și pahare”, un fantastic. Verva și sinceritatea cu care trăiește eroismul caricatural nu sînt contrabalansate decît de lumea obiectelor în care se mișcă: scufița teutonică, plapuma-dolman, cămașa de noapte-uniformă, cărămizile-piedestal de încălzit picioarele, gazeta-instrumental strategic, ceasul-busolă care răspunde arbitrar la apel. Focurile de „levorvel” care se trag pe uliți ar trebui să fie acompaniamentul „revoluționar” („Ăsta-i muzica ce-mi place”), dar, de aici începe să funcționeze resortul de farsă, conu Leonida nu știe că debitînd lozinci radicale e în fond un reacționar.

Bibanu a fost marel, oricîte opinii contrare s-ar exprima pe marginea rolului. El a intrat în joc cu o sinceritate totală, pe care o pot aduce în scenă doar marii comici. Și ca te poți marii comici, el a tratat textul doar ca pe o partitură, cuvintele percutînd reacțiile absolut debordante ale inter-

pretului, cu traiectoria precis urmărită pînă în final. A tras, cum s-ar zice, la țîntă, în toate: în mimică, în jocul scenic, în știința de a goli de sens cuvintele sau de a le suci gîtul, în calamburul gestic, în bufonadă. Nu pot strimba din nas cînd bufonada e totală. El a fost trupeș, solemn, semeț, ridicul, speriat, timid, timp, timorat, revoltat, biruitor, risipind cu luxurianță linuile și culorile din care a țîșnit tipul: Conu Leonida, un altfel de conu Leonida decît cel știut. El ne-a convins că personajul nu e o molie, în sensul teatrului absurdului de azi, ci o forță. Toate aceste date consemnate mai sus le-a adus de acasă nu textul, ci interpretul, așa cum trebuie să se întîmple în spectacolul de comedie. Coana Efimița — Raluca Zamfirescu — l-a secundat exact, cu un minus pe care nu pot să nu-l regret: a pus poate prea mult simț critic în rol, ar fi trebuit, cred, să-și aduleze soțul cu mai multă nădejde, strivită pînă la urmă între realitate și între lumea lui aberantă. Cojar, la rîndu-i, ar fi trebuit să acordeze mai strict cele două roluri pe linia efectelor, distribuind Efimiței ceea ce personajul merita și ceea ce Raluca Zamfirescu putea realiza cu brio.

Și acum, o chestiune de principiu: de ce oare Caragiale nu poate fi jucat cu tot arsenalul de instrumente ale comicului? Pe ce temeieri teoretice sau de tradiție să pretindem interpretelor să se rezume doar la comicul verbal? Textele lui Caragiale, comedile și „momentele”, sînt *partituri de teatru*, adică *scenarii de spectacole*, chiar prin literatură lor. Și încă ceva: în cazul de față, ne-am dus la teatru, ca să-l vedem în Conu Leonida... pe Bibanu! Eu l-am văzut și l-am aplaudat strașnic.

Numai cînd ai actori de un asemenea calibru, un rol merită reînviat. Altfel, îl citim acasă.

P.S.:

Am scris cele de mai sus cu un sentiment straniu: peste 15—20 de ani, singurele documente despre rolul creat în 1974 de Dem. Rădulescu-Bibanu vor fi cronicile absolut negative pe care le-au semnat cu acest prilej cronicarii teatrali ai stagiunii, stimații noștri colegi. Procesul rolului va fi de mult închis. Spectatorii care au aplaudat frenetic verba comică a interpretului vor fi murit cu toții sau aproape toți. Oricum, în istoria teatrului, spectatorii n-au cuvînt, cum n-au nici autorii, nici directorii de scenă. Ce va rămîne deci din cascada de rîs a unei seri sau a unei stagiuni? Nimic sau mai nimic, dacă nimic înseamnă consemnarea unui „eșec”.

Iată de ce m-am simțit dator să acord zilei de mîine această notă discordantă, cu o subliniere: marii noștri interpreți merită mai mult decît cronici pe marginea rolurilor, merită portrete, ample analize ale mijloacelor care-i particularizează și-i transformă, cînd e cazul, în personalități. Cu Bibanu, e cazul...